

THEODOR SATURNÍK:

Právní dějiny.

Žlutnoucí listy prvních ročníků »Právnicka« náležejí málem již vůbec historii; za osm desetiletí, jichž konec právě minul, činily dějiny zejména od počátku XIX. stol. mílové kroky, jež to, co nedávno ještě bylo přítomností, změnily v šedou minulost. Mnohé z toho, co bylo právem včera, pozbylo dnes platnosti a náleží tudíž do právní historie.

Tato vzpomínková stať má arci úkol mnohem skromnější — podati přehled právně-historické tvorby v »Právnicku«, jak ji spíše první redaktoři »Právnicka« pojímali. Podle programu, který byl »Právnicku« jimi určen, měla býti druhá část časopisu věnována článkům »historicko-literárním«, ovšem pouze právnickým. Hlavně bylo přislíbováno přihlížeti k drahocenným památkám českého právnictví, z nichž měly býti podávány ukázky vytríbeného českého slohu právníckého doby zlaté, aby se tím křísila druhdy slavná česká věda právnícká a dobylo se jí v české literatuře opět čestného místa, jehož úplným zanedbáním tak dlouho postrádati musila. Tak aspoň nahlížel na úkol nového časopisu po stránce právně-historické jeden z jeho prvních redaktorů Karel Jaromír Erben, nejen znamenitý básník český, nýbrž i vynikající znalec staročeského písemnictví, zejména právníckého.

Ale jak se zdá, nedošly zejména ukázky staročeských textů v »Právnicku« otištěné — počátek byl učiněn se smlouvou svatováclavskou z r. 1517 — u čtenářstva »Právnicka« valné obliby. Bylo to do jisté míry pochopitelné; převážná většina abonentů časopisu zabývala se platnou právní praxí tehdejší doby a raději si tedy žádala nalézt v časopise to, čeho v praxi mohla potřebovati. Mimo to výběr staročeských památek právních, jež byly otištěny

v prvních dvou ročnících, měl zřejmě na sobě známky nahodilosti; nešlo ani o promyšlenou volbu ukázek právních textů ani o nějakou systematickou edici, nýbrž uveřejňoval se materiál, jak se naskytl. Při tom bylo tohoto materiálu poměrně dosti — některé věci byly dokonce velmi cenné — ale pro časopis byl neúnosnou přítěží.

Nová redakce, jež se ujala »Právnicka« od r. 1864, slíbila sice podržeti tentýž úkol, který vytknuli časopisu jeho dřívější pořadatelé, ale rozhodla se dáti mu ráz více praktický. Co se týče článků historických měl býti i nadále brán zřetel k historii práva staročeského, zvláště pokud se z ní dají vysvětliti zásady právní ještě nyní platné. Vydávati v »Právnicku« památky staročeského právnictví již tedy úmyslem redakce nebylo. Bylo to stanovisko celkem správné — roztrušovati je po jednotlivých ročnících časopisu nebylo ani vhodné ani užitečno. Vycházelt' v té době již »Archiv Český«, vydávaný Františkem Palackým, kde materiál takového druhu mohl býti vydáván pohromadě. Nějakou dobu sice redakce »Právnicka« drobným právním památkám popřávala v časopise místo, ale již v skromnější míře. Jaromír Čelakovský, tehdy mladý badatel v archivním materiálu, hodlal sice ediční činnost v »Právnicku« oživit tím, že chtěl čtenářstvu podávati aspoň výpisky ze starých památek soudních, obsahující rozličné pře, vedené při právech městských z oboru práva civilního i trestního, tudíž látku čtenářstvu »Právnicka« nejbližší, avšak ani to se nedalo v časopise pro malý zájem čtenářstva trvale udržeti. Od XII. ročníku přestaly se staročeské texty v »Právnicku« vůbec objevovati.

Naproti tomu pojednání právněhistorická podržela v »Právnicku« své místo mnohem déle. Poměrně dosti jsou zastoupena v prvních čtyřiceti ročnících; od ročníku XLI. stávají se již řidšími, objevující se jen tu a tam v některém ročníku, až konečně od LX. ročníku zanikají téměř úplně. Není to snad vinou redaktorů; nebylt' z nich po celou dobu trvání časopisu od r. 1864 nikdo právním historikem, vyjímajíc prof. Haněla, jenž byl v redakci celkem jen krátkou dobu od druhého pololetí r. 1872 do roku 1875. Ale právně historické práce nacházely v pozdějších letech místo v jiných časopisech odborných, jichž postupně přibývalo, také

možnost vydání je knižně stala se dostupnější, takže nebylo třeba, aby se autoři s právně historickými pracemi jenom na »Právnicka« obraceli. »Právnick« stal se tak časopisem, věnovaným převážně platnému právu a právní praxi.

Za dobu osmdesáti let objevilo se v »Právnicku« přes třicet autorů, kteří napsali do časopisu právně-historické články. Někteří jména upadla již v zapomenutí, ale většina z nich podržela dobrý zvuk doposud. Z vynikajících autorů sluší uvést V. Brandla, Jaromíra Čelakovského, J. Emlera, A. Gindelyho, J. Haněla, bratry Jos. a Hermenegilda Jirečka, E. Otta a Bohuše Riegra, jichž jména se většinou také nejčastěji v »Právnicku« objevovala. Nejvíce rozprav napsali do »Právnicka« V. Brandl, J. Haněl a Jaromír Čelakovský. Až na Brandla a bratry Josefa a Hermenegilda Jirečka zaujali uvedení autoři místa na pražské universitě; všichni pak zanechali po sobě cenné práce vědecké.

Pokud jde o volbu látky právně-historických statí v »Právnicku«, neposkytuje jejich soubor nějaký ucelený obraz; jednotlivé práce jsou prostě diktovány zálibou autorů v tom neb onom oboru právní historie, aniž by bylo lze pozorovati nějakou soustředěnou snahu dospěti k celkovému zpracování určitého období ve všech oborech jeho právní struktury. Největšímu zájmu se poměrně těšilo právo veřejné, což je plně pochopitelné, přihlédne-li se k českým poměrům od šedesátých let minulého století, kdy zejména říjnový diplom sliboval národům habsburské monarchie v oboru práva veřejného značnou míru autonomie a bylo tudíž lze navazovati na historické základy starého státního práva českého.

Reflex těchto poměrů spatřovati lze hned v práci Dr. Karla Špačka »Arcišíšnictví a kurfirství králů českých v německé říši« (v V. ročníku), v níž se autor zabýval postavením českých panovníků v říši německé. Po něm vystoupil Hugo Tomán, známý svým německým spisem o českém státním právu; v IX. ročníku »Právnicka« je od něho studie o generálních sněmích českých (»O společném sněmování zemí koruny české od Ferdinanda I. až do Marie Teresie«) a hned nato v dalším ročníku práce »O zákonodárné moci královské a sněmovní v Čechách na základě Obnoveného zřízení Ferdinanda II. a deklaratorií Ferdinanda III.«

Ke kořenům státního práva českého sáhl Brandl v rozpravě »Několik základních pojmů státního práva českého (v IX. ročníku), kde předvádí pojmy země, jazyk, koruna, království« a pod. v historických dokladech. Pokračováním této práce je stať »Jakou úlohu má plniti historie práva českého« (v X. ročníku), kde se autor hlásí ke škole historické; právo jest mu právem národním — nutno je poznávati v souvislosti s jeho ostatní kulturou. Nato vykládá další základní pojmy českého práva (právo, pravda, zákon, soud atd.), jak se v duchu českého národa zračily, dospíváje při tom závěru, že původní české právo bylo agrárním. Jakožto Moravan řešil i otázku dějinného vztahu Čech k Moravě v článku »Poměry markrabství moravského ku koruně České« (IX. roč.). Čistě přípravného rázu jsou studie Wellnerovy k dějinám a literatuře českého státního práva od dob nejstarších až do XVII. věku (v VI. a VII. ročníku); jsou to spíše výňatky nejdůležitějších ustanovení ze státních aktů českých než vědecké jejich zpracování, jež později se zdarem provedl ve svém známém spise prof. Kalousek. Po letech (v XXXII. ročníku) znovu se objevila v »Právníku« studie, jež se zabývala postavením českého krále v německé říši z péra Bohuše Riegera (»Příspěvek k dějinám českého kurfirství a arcibiskupství«); postavením českého panovníka z jiné stránky zabýval se též Stieber (»Mezinárodní styky králů Českých v příčině Slezska«, v LVIII. ročníku). Vědecký profil Riegerův zračí se arcí více v dalších statích, jež od tohoto autora v »Právníku« vyšly; bylť vynikajícím znalcem právních poměrů z doby osvíceného absolutismu. Z tohoto oboru vyšly v »Právníku« od něho tři studie: »O správě obcí katastrálních za císaře Josefa II« (v XXIX. ročníku), »O záměrech Marie Terezie zreformovati stavovské soudy v Čechách« (v XXX. ročníku) a »O snaze kompilovati politické zákony v Čechách za Marie Terezie« (tamže). Poslední stať Riegrova, uveřejněná v »Právníku« (v XXXVII. ročníku), »Snahy o českou konstituci v r. 1848«, byla příležitostnou přednáškou, kterou měl Rieger ve »Všehrdu« 11. června 1898; obsahem svým víže se k jeho práci »Náš ústavní vývoj od r. 1848«, uveřejněné v »Osvětě« na sklonku minulého století. Fušův příspěvek »Opičí plat ve vsi Hejné u Horažďovic« (v III. ročníku), jest historickou drobnůstkou, o níž dosud panují sporné názory.

Organisací starých soudů českých a řízením soudním zabýval se v »Právniku« nejvíce V. Brandl. V VIII. ročníku vycházelo jeho »Staročeské řízení soudní«, jež doposud náleží k základním pracím z tohoto oboru; v témž ročníku se zároveň objevilo jeho »Staročeské právo mezní«, kde autor užil i hojného materiálu srovnávacího. Další jeho práce (v IX. ročníku) »Dobývání peněz na rukojmích skrze ležení, lání a vyvolání« zasahuje do práva exekučního; jiná práce »O vdání v právu českém« (v témž ročníku) předváděla čtenářstvu dávný obyčej procesní sázky v soudním sporu, dochovaný v Knize Rožmberské ve vzácné živosti. Před Brandlem vystoupil v »Právniku« Hermenegild Jireček a to prací »O starých soudech slovanských v zemi české« (v I. ročníku) a dále rozpravou »Exekucí neboli vedení práva dle práva českého« (v III. ročníku); obsah statí těch pojal autor do svého známého spisu »Slovanské právo v Čechách a na Moravě«. Po řadě let (v XXXIV. ročníku) přišel J. Čelákovský s prací, jež se týkala látky do té doby celkem zanedbávané. Vydávaje v »Archivu Českém« (sv. VII—XIII) registra českého komorního soudu z let 1471—1511, podal v »Právniku« ve statí »Soud komorní za krále Vladislava II.« hlavní výsledky svého badání. Z pozdějších let nutno uvést ještě stať Teigeovu »O zřízení zemského soudu v Čechách« (v LVIII. roč.), kde autor dokazuje, že zemský soud český vznikl po rozpadu hradského zřízení v letech 1263 neb 1264 a nikoli snad pravidelným vývojem a řadou oprav, jak se tvrdilo v novější historické literatuře (Šustou). Do skupiny o soudnictví lze zařadit i stať Demelovu »O moderních zásadách ve starém právu českém« (v XXXVI. ročníku); autor zde podává četné doklady, že zásady, jež se považují dnes za moderní, byly již ve starém českém právu soudním a deskovém v platnosti (na př. princip publicity, legality, priority, zásada ústnosti atd.). Zcela zastaralou je studie Slavíčková »Upomínka na t. zv. soudy boží (ordaly)«, uveřejněná v I. ročníku; autor v ní zastával hledisko, že soudy ty přišly do Evropy z Indie, čehož arci nemohl dokázat, takže ani redakce s tím nesouhlasila, ale stať přece jen otiskla, popřávajíc místo svobodě vědeckého názoru.

Poměrně málo je statí v »Právniku«, jež se zabývají látkou ze staročeského práva soukromého. Počátek sice v tom

učinil hned v I. ročníku J. E. V o c e l prací »Postavení ženského pohlaví v právu českém«, ale užil jen nejhlavnějších pramenů (statut Konráda Otty, Všehrda, Řádu práva zemského, Knihy Tovačovské), při čemž srovnával české normy s (odchylným) právem římským a germánským. Důkladněji se zabýval po osmi letech (v IX. ročníku) týmž thematem B r a n d l, jenž zase nechal práci Vocelovu bez povšimnutí. Z českého práva poručenského přinesl »Právník« (v VIII. ročníku) studii H a n ě l o v u »O poručenství starého práva českého se zřetelem ku právu moravskému«; k této práci krátce nato (v IX. ročníku) přibyla rozprava »O letech práva staročeského«. Jsou to první studie Hanělovy, jimiž se mladý tehdy autor přihlásil ke slovu, psané jasně a s dobrou znalostí věci. Práce M e z n í k o v a »O rukojmích a kterak k nim dle starodávného práva moravského hleděno býti mohlo« (v VII. ročníku) zasahuje též do práva procesního a je dosti neúplná, ježto je v ní použito jenom nejhlavnějších pramenů z XV. a XVI. stol. Zato práce »Právo odúmrtné k zpupným statkům v Čechách«, uveřejněná J. Č e l a k o v s k ý m v XXI. ročníku, jest dílem, opírajícím se o důkladné studium pramenů historických.

Nemnoho jest v »Právníku« též studií, které by se zabývaly zpracováním práva městského a ty, které jsou, obírají se spíše jeho vnějším vývojem, ponechávající jeho obsah celkem stranou. Takovou jest studie T i e f t r u n k o v a »O městských právech v Čechách« (v V. ročníku), kde autor jedná o právu magdeburském v Čechách, o zřízení soudu nad apelacemi r. 1547, nadhazuje otázku, podleho-li právo magdeburské v Čechách nějakým proměnám a konečně se zabývá právem Starého města pražského. Dobrou prací je L e p a ř ů v »Přehled zevnějšího vývoje městského práva v zemích koruny České« (v VII. roč.), kde autor zprvu probírá domácí zřízení, platné pro veškeré obyvatelstvo, načež podává výklad o recepci německého práva v důsledku německé kolonisace. T e i g e o v a stať »Kdy a kým zavedeno bylo právo magdeburské na Moravě« (ročník LIX.) opravuje omyly, vzniklé použitím falšovaných listin Bočkových a uvádí přesná a spolehlivá data (r. 1247 a 1256). Do tohoto oboru spadá též studie J. Č e l a k o v s k é h o »O soudní pravomocnosti pánovníka a jeho úředníkův nad církevními korporacemi a králov-

skými městy v Čechách« (v XVIII. ročníku), která však nevyšla v »Právniku« celá, nýbrž jen druhá část.

Cenné práce přinesl »Právnik« z dějin r e c e p c e cizích práv v právu českém. Na prvním místě zde sluší uvést práci H a n ě l o v u »O vlivu práva německého v Čechách a na Moravě«; vycházela po částech v XII. a XIII. ročníku a poté bylo vydána Právnickou jednotou i samostatně. V XVI. ročníku pak se objevila studie Emila O t t a »Působení práva církevního na rozvoj řízení soudního vůbec a v zemích českých zvláště«; jest to práce, která se pak brzy objevila v pozměněné a doplněné úpravě jakožto »Beiträge zur Rezeptionsgeschichte des römisch-kanonischen Prozesses in den böhmischen Ländern«, kterýžto spis učinil jméno Ottovo proslulým i za hranicemi. Č á d o v a stať »K recepci v českém právu« (v LXXI. ročníku) nemůže se arci s uvedenými dvěma autory měřiti a také si takového úkolu neklade, postrádajíc vůbec širšího rozhledu.

Dosti studií bylo v »Právniku« věnováno p r a m e n ů m právních dějin českých. Dílo Viktorina Kornela ze Všehrd i jeho tvůrce poutaly jak S l a v í č k a (v VI. ročníku), tak Herm. J i r e č k a (v XIII. ročníku) i Jar. Č e l a k o v s k é h o (XL. ročník). O statutech Konrada Otty psali K. J i č í n s k ý (ve IV. ročníku) a V. B r a n d l (v XII. ročníku). Informační studii o deskách dvorských napsal E m l e r (v IX. ročníku); od Jar. Č e l a k o v s k é h o vyšla v XXIX. ročníku práce »O starších úředních knihách, jmenovitě o registrech«, vložená později do jeho známého spisu »O domácích a cizích registrech«, jež vydala Král. společnost nauk v Praze.

Pokračovatel v díle Frant. Palackého Ant. G i n d e l y uveřejnil v »Právniku« (XXXIII. roč.) důkladnou studii »Vznik Obnoveného zřízení zemského«, kde vyložil jednotlivé návrhy, kterých si císař od různých osobností tehdy vyžádal i celý postup jednání odborné komise o jednotlivých člancích chystaného zákoníku. Bohatý materiál snesen jest též v druhé stati tohoto autora »O cechovním zřízení v Čechách od XVI. až do XVIII. stol.« (v XXIV. ročníku).

Důkladnější práce o p r a m e n e c h práva městského ho počínají v »Právniku« teprve rozpravou Jos. E m l e r a »Práva

měst českých, zvláště pak starého města pražského« (v IX. ročníku), kde se autor zabývá otázkou, v jakém poměru jsou k sobě právní sbírky, druhdy v městech českých užívané a jaký je přesný poměr jejich k pracím M. Brikeiho z Licka a M. Pavla Kristiana z Koldína. Starší dvě práce a to Bedřicha Pešky o Koldínovi (v III. ročníku), druhá pak »O výtržnostech« od nejmenovaného autora (ve IV. ročníku) valné ceny nemají. Prvá obsahuje jen pouhé výpisy z městských knih pražských o zmíněném právníku, druhá podává příklady, jak se psaly protokoly pro obvinění z výtržnosti r. 1568. Podrobněji se zabýval Koldínem a jeho zákoníkem práva městského Jos. Jireček (v XV. ročníku); jsou to stati, jež pak autor přejal do svého vydání Koldínových Práv městských. Dílem Brikeiho z Licka se podrobně zabýval J. Čelakovský. Prvá jeho studie »O právech městských M. Brikeiho z Licka a poměru jich k starším sbírkám právním« (v XIX. ročníku) navazuje na výše uvedenou rozpravu Emlerovu; druhá (v XX. ročníku) zabývá se pohnutkami, jež vedly Brikeiho k vydání »Práv městských« tiskem r. 1536. Autor zde poukazuje jednak na snahu Brikeiho posílití moc zeměpanskou v městech, jednak na jeho záměr zavéstí v městech jednotné právo. Po Čelakovském objevuje se ze studií o pramenech již jen jméno Vavřince Štemberga, jenž ve stati »Bydžovská kniha zápisů z r. 1311« (ve XXVII. ročníku) podává krátký popis této nejstarší městské knihy v Čechách a V. Vojtíška, jenž ve své studii »K počátkům městských knih pražských a desk zemských« (v LX. ročníku), vystoupil s novým názorem, že zemské desky české jsou odrůdou desk městských.

Z cizích práv docházely v »Právníku« pozornosti též různé partie z právních dějin slovanských národů. Nejprve se začal zabývatí tímto oborem v »Právníku« Vilém Skřivan, jenž uveřejnil ve IV.—VII. ročníku »Právníka« tři články z dějin práva ruského (O »Pravdě Ruské«, »Zákonodárství cara Alexeje Michajloviče«, »Počátkové ruského pravodavstva hledíc obzvláště ke kodifikaci«), jeden o zákoně vinodolském, jeden rázu celoslovanského a jeden o právech balkánských Slovanů podle zákonů musulmanských. Ale stati ty jsou spíše rázu informativního; hlubší proniknutí látky jim chybí a místy jsou velmi

kusé. Na podkladě srovnávacím s řádným použitím pramenů i odborné literatury začal psát v »Právniku« práce z dějin práv slovanských teprve J. Haněl. Jeho rozpravy »Věno v právu slovanském« (v X. a XI. ročníku), »Nejhlavnější zásady dědičného práva polského« (v XI. ročníku), »Obecná poruka v právu slovanském« (ve XII. ročníku), »O vývinu dědičného práva v Rusku« (ve XIV. ročníku) podržely ještě dnes po řadě desetiletí svojí cenu, byť pozdější literatura přinesla v lecčems nové názory. Po Hanělovi objevila se po letech (v XXXVI. ročníku) už jen informační stať anonymního autora »Jirečkův všeslovanský slovař právnícko-historický«, kde se podává předběžná zpráva o chystaném díle s ukázkami hesel a později (v LXI. roč.) pak stať Rauscherova »Polští dvorští úředníci do počátku XIV. stol.«, práce zcela začátečnická.

Z dějin práva rakouského napsal F. P. Volák u příležitosti vydání nové osnovy soudního řádu r. 1858 »Příspěvky k dějepisu civilního řízení soudního v Rakousku« (v I. ročníku). Od anonymního autora objevila se v VII. ročníku stať »Dějiny kodifikace rakouského práva občanského«. K Volákově studii druží se rozprava Ottova »Uvedení zmateční stížnosti v zákonodárství rakouské«, jež vede vývoj daného thematicu od Obnoveného zřízení zemského. Úvodní studii k dějinám práva rakouského napsal Haněl v XIX. ročníku (»O pojmu a objemu historie práva rakouského«).

Jiné obory právní historie jsou v »Právniku« zastoupeny více méně příležitostně. Sem náleží dnes již zastaralá stať Slavíčkova »O notářství« (v I. ročníku), kde se autor pokusil o stručné dějiny notariátu, Peškova práce »De injuriis« (v VI. ročníku), dále práce Laurinova »O manželství otroků po právu římském, německém a kanonickém« (v XV. ročníku), Ottova »Nález Bryennia Nikomedského«, příspěvek to k nejnovějším dějinám pramenů církevního práva (v XXIV. ročníku), Kropsbauerova »O římském kolonátu a vlivu jeho na vznik poměrů feudálních« (v XXV. ročníku) a konečně stať F. Novotného »Symboly v právu«, stručná to studie, zasahující do četných oborů právních, avšak i co do symbolů v právu českém dosti neúplná (v LI. ročníku).

Jsou též práce, jež vyvolány jsou potřebou přítomnosti, obracejí se částečně též do minulosti. Takovými jsou na př. stať *V a š a t é h o* »O povinnosti soudů užívati jazyka českého jako vnitřního jazyka úředního« (v XXIV. ročníku), kde autor vede svůj výklad od Obnoveného zřízení zemského, nebo stať *P i n s k e r o v y* »O důkazech filiačních a ztrátě šlechtictví v Čechách« (v XXXV. ročníku), »Český panský stav a říšské hrabství« (v XXXVIII. ročníku), »O vydržení a promlčení šlechtictví v Čechách« (v XXXIX. ročníku). Stejně povahy jest práce téhož autora »O várečných měšťanstvech« (v XL. ročníku) nebo stať anonymního spisovatele o právu propinačním (v II. ročníku).

O osudech p r á v n í c h s t u d i í při pražské universitě přinesl »Právník« pouze jednu rozpravu *E. O t t a*; byla to jeho rektorská přednáška (v XXVI. ročníku). V »Právníku«, počínajíc I. ročníkem vycházela rovněž známá sbírka *R y b i č k o v a* »České řehole a přísloví právní«, vydaná později Právníckou jednotou i knižně, významné to dílo pro vytříbenost právnícké terminologie; na škodu arci jest, že u jednotlivých přísloví a pořekadel není udáno, odkud jsou čerpány.

Vedle statí právněhistorických — pomíneme-li pramenů, jež z počátku rovněž v »Právníku« vycházely — docházela právní historie časté pozornosti v »Právníku« i v č e t n ý c h r e f e r á t e c h. Převážná většina jich je věnována spisům z právních dějin českých; méně jsou již zastoupeny posudky o dílech z právních dějin jiných národů. Nejvíce jich napsali ze starší generace prof. *H a n ě l*; z mladších pak prof. *K a d l e c* a prof. *K a p r a s*. Bez významu nejsou ani n e k r o l o g y zasloužilých historiků právních, podávající celkový obraz jejich životní práce.

Kdož stáli u Kolébky »Právníka« ztěžlí as předvíдали, že zakládají časopis, jenž průběhem let bude se řaditi k našim nejstarším. Ale základní myšlenka byla dobrá a dík vytrvalé snaze stal se »Právník« jedním z organických článků naší národní kultury. I právní historie by dosáhla bez »Právníka« sotva dnešní úrovně; bylť v letech šedesátých až osmdesátých minulého století často jediným časopisem, v němž mohli autoři právněhistorických prací viděti své dílo tištěné. V tom je zásluha o naše národní bytí, o rozvoj naší kultury, čehož sluší vždy s povděkem vzpomínati.